

Grantová agentura ČR byla založena v roce 1993 s cílem podporovat vědecké projekty v oblasti základního výzkumu formou veřejné soutěže. Dnes je GA ČR nejvýznamnějším poskytovatelem účelových prostředků na základní výzkum s rozpočtem blížícím se 2 miliardám Kč. Jde o jednu z mála kapitol v oblasti výzkumu a vývoje, která systematicky roste, což odpovídá růstu významu účelového (projektového) financování výzkumu a vývoje ve světě. To vyžaduje nutnost věnovat stále větší pozornost kritériím a transparentnosti hodnocení a výběru projektů.

Grantová agentura ČR má od prosince 2008 nové předsednictvo. Jeho členové se ve svém programovém prohlášení zavázali, že zavedením nového systému zpevní kritéria hodnocení projektů a zvýší transparentnost a důvěryhodnost procesu rozhodování o udělení grantů. Dnes – po 18 měsících práce – lze na základě analýzy změn a dosažených výsledků konstatovat, že rozhodnutí učiněná na sklonku roku 2008 byla správná. Je však namístě zdůraznit, že řada z uskutečněných změn by nebyla možná, kdyby nedošlo k navýšení rozpočtu GA ČR a to zejména v položce institucionální výdajů, z nichž je financováno mimo jiné i působení hodnotících panelů i externích oponentů.

Podstata změny, ke které došlo již v průběhu roku 2009 spočívala v přechodu na panelový systém (podobný systému, který používá European Research Council) a v profesionalizaci posuzování návrhů projektů i hodnocení výsledků (došlo k výraznému navýšení odměn členů poradních orgánů a posílení jejich diferenciaci podle výkonu). Tato změna umožnila zvýšit odborné nároky kladené na členy hodnotících panelů, kteří naopak začali zvyšovat nároky na hodnocené projekty. Dalším významným prvkem nového systému posuzování projektů, který měl přispět k celkovému zkvalitnění rozhodovacího procesu, bylo zavedení dvoufázového hodnocení projektů, které umožňuje v první fázi vyřadit méně kvalitní projekty a v dalších fázích tak soustředit pozornost na projekty, u nichž je naděje na udělení grantu. Tyto projekty pak prochází náročným hodnocením zahraničními oponenty.

Analýzy provedené po prvním roce fungování nového systému ukázaly, že jeho zavedení výrazně přispělo k posílení transparentnosti posuzování návrhů projektů i hodnocení výsledků probíhajících i ukončovaných projektů. Počáteční hodnocení projektů jedním určeným zpravodajem a třemi dalšími náhodně generovanými členy panelu a otevřené projednávání všech projektů v panelech přineslo očekávané efekty. Výrazně se zmenšil prostor pro lobbismus, zvětšila se náročnost posuzování projektů a omezil se prostor pro taktizování, které v minulosti často poškozovalo větší a nákladnější projekty.

O tom, jak změnu systému vidí ti, kteří ji od počátku prožívají na „vlastní kůži“, svědčí vyjádření předsedů dvou oborových komisí, z nichž každý uplatňuje trochu jiný úhel pohledu, jeden spíše jako „pamětník“ z oblasti „exaktních“ věd, nyní předseda Oborové komise pro vědy o neživé přírodě (prof. Jan Slovák), druhý jako jeden z hlavních aktérů změn, k nimž došlo ve společenských a humanitních vědách (doc. Štěpán Jurajda).

„Na hodnocení projektů GAČR se intenzivně podílím již přes 5 let. Mohu proto dobře srovnat průběh i dopady hodnocení jednotlivých projektů a role členů hodnotících grémií. Jsem rád, že jsem předsedou komise OK2 pro vědy o neživé přírodě až nyní, kdy byl zaveden nový systém hodnocení. Je totiž založen na profesionálním a nezávislém hodnocení každého projektu nezávisle několika členy interních panelů i externími oponenty, a to spolu s předem striktně daným rámcem pro četnosti jednotlivých typů hodnocení. Jsem si jistý, že je to daleko stabilnější a solidnější hodnocení než předchozí systém, který byl velmi závislý na jediném

zpravodaji.“ (prof. RNDr. Jan Slovák, DrSc., předseda Oborové komise pro vědy o neživé přírodě)

„Nezávislost a transparentnost hodnocení je v grantových soutěžích pravděpodobně nejcitlivější otázkou v sociálních a humanitních vědách, kde v mnoha (především humanitních) oborech není možné využít externích měřítek kvality výzkumu navrhovatelů daných například impakt faktorovými publikacemi či citacemi, a kde jsou mnohé obory navíc malé a do značné míry zaměřené na domácí publikum. Proto jsem velmi rád, že nový systém hodnocení GAČR významně napomáhá právě transparentnosti a nezávislosti hodnocení a to jak zapojením zahraničních posuzovatelů, tak využitím systému dvou zpravodajů. Fakt, že jeden ze zpravodajů je přiřazen náhodně, a že oba zpravodajové musí každé své nezávisle formované hodnocení obhájit v rámci vzájemné diskuse před svými kolegy v rámci oborových panelů, skutečně motivuje zpravodaje k vypracování kvalitního hodnocení a odpovědného názoru na projekty jim svěřené. Podobně možnost vyřadit v prvním kole hodnocení skutečně slabé projekty bez nutnosti oslovovat zahraniční oponenty umožnila významné navýšení pokrytí zahraničními oponenty u té části projektů, které má skutečně smysl hodnotit (jsme teď už na dohled 100 procentnímu pokrytí). Konečně nový systém hodnocení umožnil spolu se vznikem Technologické agentury ČR také jasnější odlišení aplikovaných a badatelských projektů rozlišení, které muselo v předchozích letech stavět některé panely před těžko řešitelné dilema. Na základě zkušeností, které jsem si utvořil při participaci na hodnoceních prováděných zahraničními agenturami či společnostmi v mém oboru, mohu procesy, které řídí práci hodnotících panelů GAČR, plně doporučit.“ (doc. Ing. Štěpán Jurajda, Ph.D., předseda Oborové komise společenských a humanitních věd).

Grantovou agenturu ČR nyní čekají další změny. V brzké době bude jmenována její Vědecká rada. Jedním z prvních úkolů této rady bude ve spolupráci s předsednictvem GA ČR připravit nový program, jehož cílem bude umožnit financování excelentních výzkumných týmů, mj. nejlepších z těch, které se vytvořily v rámci programu „Centra základního výzkumu“. I tato změna, jejíž uskutečnění závisí na schválení příslušné rozpočtové změny, by měla přispět k naplňování závazku, jenž si předsednictvo GA ČR dalo ve svém programovém prohlášení: „projekty financované GA ČR umožní kontinuitu badatelských týmů, které již dnes dosahují vynikajících výsledků a formování týmů, které budou schopny se touto cestou vydat“.

Grantová agentura ČR pokračuje v mezinárodní spolupráci jak na evropské úrovni (zejména v rámci European Science Foundation a European Heads of Research Councils), tak v rámci dvoustranných kooperací (Deutsche Forschungsgemeinschaft, National Research Foundation of Korea a National Science Council of Taiwan).

- plná verze materiálu na CD